

AZIJA

RELIEF IN GEOLOŠKA ZGRADBA

A)predkambrij

- nastanejo **plošče** in **ščiti** (grude) → prvič je nastalo kopno, plošče in ščiti nastanejo iz **Pangee** (prvotne celine), ki je razpadla na **Lavrzijo** in **Gondvano**
- predkambrijske enote so vedno iz **magmatskih** kamnin (**granit, tonalit, bazalt**), včasih pa tudi iz **metamorfnih**
- reliefno so si enotne po tem, da so **uravnane** pokrajine (**nižine** ali **planote**)
- štiri predkambrijske plošče: **Sibirska plošča** (Sibirska planota), **Kitajska gruda** (Kitajsko nižavje), **Indijska gruda** (Dekanska planota), **Arabska plošča** (Arabski polotok)

B)paleozoik

- starejši: - **kaledonsko** gubanje – stara grudasta gorovja; **J-Kitajske gore, Jablonsko gorovje, Sajani**
- mlajši: - **hercinsko** gubanje – odloži se črni premog, sredogorje ali kotline; **Ural, Z-Sibirska nižina, velik del Mongolije, stara gorstva na V polovici Azije**

C)mezozoik

- nastalo je morje **Tetis** (kjer je Pangea razpadla se je odprla kotanja), ni novega površja, v morju se **sedimentirajo** apnenci in dolomiti

D)kenozoik

- terciar: - nastanek **mladonagubanih** gorstev, ki nastanejo z **alpidsko orogenezo**
 - ustvarijo se **premogovni sloji** (rjavi premog, lignit), **fliš, lapor**
 - **Himalaja, Tibet, Iransko višavje, Anatolija, Kavkaz, V-Sibirske gore, Hindukuš, Elbrus, Indokitajski polotok**
 - ustvarijo se tudi **vulkanska** otočja; **Japonsko, Filipinsko, Indonezijsko**
- kvartar: - **poledenitev** pokriva najvišje gore in S Sibirijo (pleistocen)
 - zunanji dejavniki (erozija, akumulacija → holocen)

PODNEBJE

A)tropski pas

- **ekvatorialno podnebje (vlažno tropsko)**: - indonezijski otoki, **5° S in J g.š.**
 - celo leto visoke temperature in veliko padavin; v poletnih mesecih več padavin, nad **1500mm**
 - tropski deževni gozd, mangrovski gozd (tip rastja nižji od tropskega deževnega gozda, korenine so zračne, v vodi)
 - feralitna prst (izprana, erozija)
- **savansko podnebje**: - samo Dekanska planota (ukleščena v dve gorovji, mosunski veter ne pride zarven)
 - **500-1500mm** padavin
 - nizko drevje, savana
- **monsunsko podnebje**: - suha (pozimi) in deževna doba (apr, maj, jun, jul)
 - poleti piha vlažen veter **z morja na kopno, pozimi pa obratno**
 - **monsun je veter, ki se usmerja v skladu z zračnim pritiskom**
 - veliko padavin (**nad 1500mm**, odvisno od reliefa)
 - v primerjavi s savanskim podnebjem je ima monsunsko krajšo deževno dobo in večino padavin v tej dobi
 - monsunski pollistopadni gozd (svetel gozd), bambus in tik
 - feralitna prst
- **stepsko podnebje**: - dolga sušna doba in kratka deževna (**250-500mm** padavin)
 - nizka travna stepa
- **puščavsko podnebje**: - puščavsko rastje

B)subtropski pas

- **puščavsko podnebje**: - večja temperaturna razlika (nižja zimska temperatura), **pod 250mm** padavin
 - puščavsko rastke
 - puščavska prst (slana)
- **stepsko podnebje**: - večja temperaturna nihanja, **250-500mm** padavin
 - stepsko rastje
 - kostanjeva prst (ponekod)

oba tipa podnebja najdemo 32° - 40° S od povratnika; **Anatolija** (stepsko), **Iransko višavje** (stepsko in puščavsko), **Kaspijsko morje** (stepsko), **Mongolija** (stepsko), **S del Arabskega polotoka** (stepsko)
notranji predeli so za orografskimi pregradami, visok zračni pritisk

- **monsunsko podnebje**: - razlike v temperaturah, padavine zaradi monsuna
 - večji del Kitajske, Koreja, Japonska
 - lovornati gozd
- **sredozemsko podnebje**: - skrajni zahod, obale Male Azije
 - zimzeleni listanti gozd, makija
 - terra rossa

C) zmerni pas

- **celinsko podnebje:** - srednji del Azije
- visokotravna stepa
- črnozjom, kostanjeva prst
- **borealno podnebje:** - S del Sibirije
- tajga
- podzol

RASTJE

A)

- **vertikalna conalnost** – z nadmorsko višino se spreminjajo rastlinski pasovi
- **Himalaja:** - monsunski gozdovi
- deževni gozd
- menjavanje deževnega gozda s klasičnim listnatim
- mešani gozd
- iglasti gozd
- pas ruševja – nad zgornjo gozdno mejo (**4500m**)
- meja večnega snega in ledu (**5500-6500m**)
- **višinski pasovo omogočajo življenje v višjih legah**

B) rastlinstvo

- J Himalaja – gozd, več padavin
- S Himalaja – travniki
- rastline ki izvirajo iz Azije: **riž, čajevac, bombaž, sladkorni trs, razne začimbe, soja, različna žita (ječmen, oves)**; nekatere se še vedno gojijo za trg; **kavčuk ni azijska rastlina** (iz Brazilije)

VODNE RAZMERE

A) endoreično območje – območje z notranjim odtokom

- reke so, vendar **se ne izlivajo v morja**
- **notranjost Arabskega polotoka, za gorskimi pregradami, znotraj območja izohiete 500mm**
- presihajoča reka je del endoreičnega območja
- **Volga** (v Kaspijsko jezero), **Sir in Amu Darja** v Aralsko jezero, **Ili** v Balheško jezero, presihajoča reka **Tarim Darja** po Tarimski kotlini

B) areično območje – brezodtočno območje

- rek **spoh ni** ali pa so samo občasni tokovi (vadi – suha rečna dolina)
- **znotraj izohiete 250mm, sovпада s puščavskim podnebjem**, manjša območja od endoreičnih
- **Arabski polotok, Tarimska kotlina, Gobi**

C) eksoreična območja – odtok v morje

- povodje Severnega Ledenege Oceana
- tihooceansko povodje: - **Amur** (rusko-kitajska meja),
- **Mekong** (po malajskem polotoku)
- **Huang Ho** – nosi veliko **puhličnega gradiva** (teče čez puhlične pokrajine), nasula je Severno **Kitajsko nižavje** (Peking), material sproti zasipava rečno strugo (morajo jo čistiti, **34 kg peska na m³**), zaradi puhličnih nanosov so pokrajine usmerjene v gojenje žit (ne toliko riža), zaradi sedimentov **ni plovna**
- **Jangcekjang** – večji pretok, večja vodnatost, več pritokov (ečja količina padavin); bolj nevarna za **poplave**, zavarovana je z nasipi, za večje ladje plovna **3000km v notranjost** (ne transportira materiala), **glavna tpromena pot**, ob reki gojijo riž, **gradijo največjo HE** (elektrifikacija Kitajske, kontrola poplavljanja reke pod jezom, sprememba ekosistema, poplavljanje površja (preselitev 2000000 ljudi), reka v spodnjem toku ne prenaša prodnega materiala)
- indijsko povodje: - **Iravadi**
- **Brahmaputra**
- **Evfrat**
- **Tigris**
- **Ind in Ganges:** imata kombiniran rečni režim (monsunsko deževje), Ganges ima več pritokov kot ind, obe poplavljata; države so **prerevne**, da bi gradile obrambne nasipe, pomembni za **namakanje, gosta poselitev**; izvirata v himlajskem pogorju; **Ganges** nasuje **Gangeško nižavje** in skupaj z Brahmaputro **Bengalsko nižavje** (J del je delta), je sveta reka; **Ind** teče po **Pakistanu** in **Indijskem polotoku**, manj vodnata (težave s pretokom), na račun štirih pritokov preteče puščavi (**Tar in Sind**), pokrajina **Pandžab**, delta pri **Karačiju**
- sredozemsko povodje: - kratke reke iz Turčije (Anatolije) in Arabskega polotoka
- imajo **dežni rečni režim**, umetno namakanje

PREBIVALSTVO

A) prenaseljenost

- najbolj poseljen kontinent
- **splošna prenaseljenost** – na območju živi več prebivalcev, kot je na razpolago naravnih virov
- **agrarna prenaseljenost** – prenaseljenost glede na zemljiške posesti
- tudi mestna območja so prenaseljena

- v Aziji živi **60,5% prebivalstva**
- 2/3 Azijcev v petih državah: **Kitajska** (1,2 milijarde), **Indija** (980 milijonov), **Indonezija** (203 milijoni), **Bangladeš** (128 milijonov), **Japonska** (125 milijonov)
- pokrajine z največjo gostoto: rečne doline, nižavja, obalna območja; **Bengalsko in Kitajsko nižavje – gostota nad 800 ljudi na km²**

B) demografski kazalci

- **visok naravni prirastek (18-19%)** - slabši gospodarski razvoj, vera tradicija (velike družine)
- **smrtnost (10-11%)** – je nižja kot bi pričakovali, ljudje ne umirajo več zaradi lakote in bolezni
- **mlad starostni režim** – krajša življenska doba, nižji življenjski standard
- **star režim** – Japonska
- **zrel režim** – Koreja in Tajvan
- Kitajska edina zmanjšuje naravni prirastek

C) poselitev

- **več podeželskega prebivalstva (52%)**
- **agrarno prebivalstvo** – agrarna prenaseljenost, oklepajo se tradicije, kmetijstvo ni dobro razvito, nekatere države imajo 70-80% podeželskega prebivalstva
- **mestno prebivalstvo** – hitro narašča (beg iz podeželja), v mestih se kopičijo brezposelni (ni zaposlitve v določenih sektorjih); struktura mest: urejen center, okrog mesta območje stare industrije, barakarska predmestja (beda, brez elektrike, pitne vode, komunale)
- ostre razlike med mestom in podeželjem (**ni suburbanih con**)
- nadpovprečni delež mestnega prebivalstva: **Japonska, Izrael, Singapur**; **80%** mestnega prebivalstva
- podpovprečni delež mestnega prebivalstva: **Nepal, Butan (5-10%); Bangladeš, Kambodža (10-15%)**

D) rasna pripadnost

- **bela in rumena** rasa, ni rasizma
- meja med rasama: **delta Gangesa – Himalaja – Kaspijsko jezero**
- stike med rasami so ovirala **gorstva, vere, kolonialni sistemi**

E) verska pripadnost

- **islam: Z Azija** (Pakistan, Afganistan do Turčije, brez Izraela), **V Azija** (Indonezija, Bangladeš, Malezija)
- **židovstvo**: Izrael
- **krščanstvo**: izvira iz Azije, Filipini (kolonializem)
- **hinduizem**: Indija
- **budizem**: Tajska, Indokitajski polotok, Koreja, Tibet
- **šintoizem**: japonska oblika budizma
- **konfucionizem**: Kitajska
- verska pripadnost se kaže v: vojnah, načinu življenja, socialni ureditvi (indijske kaste), strukturi prebivalstva (kmetijstvo)

KMETIJSTVO

A) kmetijska država

- večina ljudi se ukvarja s kmetijstvom
- kmetijski produkt je edino kar lahko izvažajo
- razvito je nekaj gospodarskih in industrijskih panog, ki pa niso močne
- **predindustrijska družba** – več kot 50% ljudi zaposlenih v kmetijstvu
- kmetijske države niso: **visoko razvite države** (imajo manj kot 10% ljudi zaposlenih v kmetijstvu; **Japonska, Tajvan, Izrael, Singapur, Malezija, J Koreja**) in **izvoznice nafte** (puščavske države, za kmetijstvo sploh niso primerne; **Iran**)

B) problemni azijskega kmetijstva

- **naravni**: - premalo obdelovalnih površin (**20%**)
 - prevelika strmina (erozija prsti, suša)
 - naravne nesreče (vulkanski izbruhi, plazovi, poplave, tsunami)
- **družbeni**: - agrarna prenaseljenost, razdrobljena posest, neurejeno lastništvo, zadolževanje
 - **zelena revolucija** (program s katerim so hoteli zagotoviti večjo količino hrane s povečanjem produktivnosti; uvajali so nove **rodovitne sorte (hibridne)**, **mehanizacija**, uvajanje umetnih gnojil, **pridobivanje novih zemljišč** (izsuševanje, namakanje, tenasiranje?))
 - program ni v celoti uspel (proizvodnja hrane se je povečala, niso več lačni ampak samo podhranjeni; ni uspela zaradi: **hibridne sorte so neodporne** na zunanje vplive (premalo denarja za pesticide), **ni denarja** za umetna gnojila in **stroje, niso zmanjšali naravnega prirastka**)

C) kmetijski pridelki

- prehrambene rastline: **riž, soja, proso, pšenica, koruza, fižol, sadje**(banane), **batata, maniok, čaj**
- industrijske rastline: **kavčuk, juta, tobak, palmova olja, bombaž, sladkorni trs, konoplja**

D) oblike kmetijstva

- živinoreja – **nomadska živinoreja** (suhe pokrajine – endoreično območje, stepske pokrajine – Z Azija, Mongolija), **drobnica, klasična živinoreja** (samooskrbna; Kitajska, JZ Azija)
- poljedelstvo – **klasično** (plantaže, brez namakanja), **namakalno** (Izrael, Mezopotamija, Arabski polotok, monsunski del Azije), **selilno poljedelstvo** (indonezijski otoki, požigalništvo)

MALI AZIJSKI TIGRI

A)

- **Singapur, Malezija, Tajvan, J Koreja, Kitajska (Hong Kong)**
- majhne azijske države, ki so se hitro razvile in uspele na svetovnem trgu, razvile so se v **obdobju 20-30 let**
- na razvoj so vplivali **tuji vlagatelji – ZDA, Japonska**
- razvoj so omogočile tudi **domače surovine** in **poceni delovna sila**, ki je investitorjem ni bilo treba uvažati
- usmerile so se v proizvodnjo za zahtevni svetovni trg: **elektrotehnična, audio-video oprema, avtomobilska, tekstilna in športna**
- multinacionalke imajo **sedež drugje (ZDA)**
- investitorji so tem azijskim državam dajali le surovine, s katerimi so lahko izdelovali izdelke za **srednji kakovostni razred**; s tem so **odpravili morebitno konkurenčnost**